

Yslam respublikasy agdarylaýsa, Eýran nämä meňzär?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 25 январа, 2025

Yslam respublikasy agdarylaýsa, Eýran nämä meňzär? YSLAM
RESPUBLIKASY AGDARYLAÝSA, EÝRAN NÄMÄ MEÑZÄR?

Teklip berilen wagtlaýyn hökümetiň Eýranyň baý gurluşyny (köpdürliligini) görkezip bilmeginiň möhüm ähmiýeti bar.

Ýurduň onlarça şäherinde ýüze çykan tolgunşyklarda köp sanly raýat wepat boldy. (AFP)

Yslam respublikasy 43 ýyl bäri häkimiýet başyndadygyna garamazdan, ähli eden işlerinde diýen ýaly şowsuzlyga uçrady. Häzir eýranlylar ýurda dini häkimiýeti getiren 1979-njy ýylyň rewolýusiýasyndan öňki döwre garanda has az gönençli, has az erkin we megerem has az dindar.

Režimiň ýeke üstünligi bar, olam – özüne kynçylyk döreden her kesi ýa-da her toparlanmany öldürmegi, ýapmagy, türmä atmagy ýa-da sürgüne ýollamagy boldy. Muny şeýle bir derejä çykardy welin, örän az adam häzirki režimiň alternatiwini göz önüne getirip bilýär.

Tährandaky bir syýasaty öwreniji «Yslam respublikasynyň agdarylyşyny pikirlenmegiň özi kyn» diýýär.

Eýran Yslam Respublikasy din bilen baglanyşykly ideologik gurluş. Munuň alternatiwini-de göz önüne getirip bolmaýar. Bu

režimiň çöküşini göz önüne getirmegiň özi hakykatdan has beter, hakykatdan has ýokardaky zat.

Yslam respublikasyna garşy gidýänler aýratynam diasporadakylar uzak wagt bäri böleklenen, içerki çekişmeler we ynamsyzlyklar bilen näletlenen ýagdaýda. Emma 22 ýaşly Mahsa Amininiň öldürilmegi bilen başlan ýurt derejesindäki taryhy topalaňa gatnaşyp-gatnaşmazlygy pikirlenen käbir eýranlylar gerimi barha giňeýän protestler bilen geçen galmagally günler üçin çekilen zähmetiň we pidakärligiň netijeli soňlanmagy üçin düýpli meýilnamalaryň öňe sürülmegini isleýär. Demonstratlaryň biri gürründeş bolanymyzda, «sürgündäki hökümetimiz nirede?» diýip sorayar.

Belki-de, mollalardan soňky Eýranyň aladasyny etmegiň wagty geldi. Wenanyň Halkara Ykdysady Ylmy-barlaglar institutynyň Eýran boýunça hünärmeni Mahdi Godsi «Liderleriň nähilidir bir liderlik görkezmegine zerurlyk bar» diýýär.

Bu liderler haýal etmän herekete geçmeli.

Mahdi Godsi

Dürli hünärmenler bilen geçirilen duşuşyklarda ýurduň içinde-daşynda ynamlylygy, dogruçylygy, halk goldawynyň esasy we wagtlaýyn hökümete ýolbaşçylyk edip ýa-da bir parçasý bolup biljek ukyp-başarnyklary bilen birgiden eýranly öňe çykdy.

Aýallaryň öňbaşçylyk eden we mejbury başýapynja düzgünine garşy çykylmagy bilen möwç alan hereketiň öňdebaryjy

şahslarynyň arasynda ençeme ýyl bäri aýal-gyzlaeyň hak-hukuklary ugrunda batyrgaý işleri alyp baran tussaglaryň hak-hukuklary boýunça aklawjylar we aýal-gyzlaryň hak-hukuklary boýunça aktiwistkalar Nesrin Sotudedir Nergiz Muhammedi-de bar.

Şirin Ebadi

Aýratynam häzir sürgünde ýaşayan eýranly aklawjy, Parahatçylyk boýunça Nobel baýragynyň eýesi Şirin Ebadi we aýal-gyzlara başýapynjany çykaryp zyňmaga çagyrmakda aýal-gyzlaryň hak-hukuklary hem-de şahsy azatlyklar boýunça tapawutlylyk görkezmekde aýgytlaýjy rol oýnan nýu-ýorkly žurnalist Masih Alinejad hem bar.

Ahmet Zeýdabady

Eýranyň içinde bolsa ýazyjy Ahmet Zeýdabady, söz azatlygy aktiwisti Hüseyin Ronagi, ölüm jezasynyň berilmegine garşy çykýan Emadeddin Bagi, talyplaryň lideri lideri Majid Tawakoli, adam hukuklary boýunça aklawjy Abdylfettah Sultani, awtobus sürüjileri profsoýuzynyň lideri Reza Şahabi, işçileriň wekili Ismail Bahşi ýaly öňdebaryjy syýasy strategistler-de bar.

Emadeddin Bagi

Olaryň hemmesi arassa we ynamly aktiwistlerdigine garamazdan, halk köpçüliginiň güýçli goldawyna eýe hakyky syýasatçylar däl. Bular ynançlaryny we başgalaryň hak-hukuklaryny gorandyklary üçin türmä girip-çykan, şol bir wagtyň özünde sowukganlylyk, kämillik, liderlik we guramaçylyk ukyplaryny görkezen adamlar.

Reza Şahabi

Eýran boýunça hünärmenleriň biri «aktiwistler öz-özünden gowy liderler bolup orta çykar öýdemok» diýýär.

Häzir tehnokratik tejribä eýe, býurokratiýadan we demokratik oňşukdan baş çykaryp bilýän adamlar gerek.

Režimiň Eýranyň iň köp ýagty geljegi wada berýän oppozision liderleriniň hemmesini yzygiderli gözastynda saklamagy, olary toslama aýyplamalar bilen ençeme gezek sud jogapkärçiligine çekip, sülçileriň we sudýalaryň arasynda gatnatmagy, türmä salyp çykarmagy olary şu ýagdaýa getirdi.

Hüseyin Ronagi

Teklip berilen wagtlaýyn hökümetiň Eýranyň baý gurluşyny (köpdürliligini) görkezip bilmeginiň möhüm ähmiýeti bar. Munuň özi Eýranyň agyr ýagdaýdaky kürt, arap, buluç ýaly etniki azlyklaryň wekilleriniň ýa-da azeri dilinde gürleýän we türki dilli ilatyň arkasynda durýanlar bilen behaýylyk, hristianlyk, zerduştylyk, jöhitlik ynançlarynyň, yslamyň sünni hem-de tasawwuf şahalarynyň eýerijilerini-de, azlyk dini toparlaryň wekillerini-de öz içine almagyň gerekdigini aňladýar.

Öňki hökümdaryň ABŞ-nyň Wirjiniýa şatynda ýaşayan ogly Ryza Pehlewi diasporanyň we Eýrandaky eýranlylaryň arasynda ýokary goldawa eýe. Ol häzirki protestlerde demonstratlar tarapyndan hernäçe az ýatlansa-da, monarhiýanyň tarapdarlaryna wekilçilik edip biler.

Ryza Pehlewi

Dindar eýranlylaryň endişeleri käbirleri protestleri goldaýandygyny aç-açan mälüm eden din adamlarynyň we tarapdarlarynyň goşulmagynda ýaňzydylyp bilner.

Hasan Homeýni

Eýranyň rewolýusioner gurusynyň reformist agtygy Hasan Homeýni we reformalaryň tarapdary bolan ruhany Fazyl Meýbodi bilen bir hatarda öňki prezident Haşimi Rafsanjaniniň gyzy Faize Rafsanjani, oppozisioner dini mugallyma Patma Sepehri ýaly şahslar-da bar.

Faize Rafsanjani

Olar Eýranyň dindar ilatyna ünjileriniň geçiş döwrüniň hökümetine ýañzydylyp bilinjegine kepillik bermek üçin simwoliki wezipäni boýunlaryna alyp bilerler.

Fazyl Meýbodi

Haýsydyr bir geçiş (wagtlaýyn) hökümetinde rol oýnap biljek dünýä derejesinde tanalýan şahslar bar. Bularyň arasynda Mahsa Amininiň öldürilmegi bilen gyzyşan protestlere garşy edilýän basyşlary ýazgarandygy üçin döwlete garşy etmişleri etmekde gaýybana aýyplama bildirilen öňki futbol ýyldyzy we tälimçi Ali Karimi-de bar.

Ali Karimi

Režimiň 2020-nji ýylda Ukrainanyň Howa ýollaryna degişli uçary ünsüz raketa hüjümi bilen urmagy netijesinde maşgalasyny tragiki ýagdaýda ýitiren torontoly diş lukmany Hamed Esmailion Rewolýusion gwardiýanyň (RG) terrorçy guramalaryň sanawyna girizilmegi üçin kanadaly ygtyýarlylar bilen üstünlikli lobbi işlerini alyp barypdy. Ol sowukganly, giň gözyetimli we guramaçylykly lider boljaga meňzeýär.

Hamed Esmailion

Muhammet Hateminiň reformistik hökümeti döwründe Içeri işler ministriniň orunbasary bolup işläň we demokratik reformalary dowamly geçirmegiň tarapdary bolan Mustapa Täçzadanyň süýrenjeňli geçiş döwrüni dolandýrmak üçin gerekli tehnokratik ukyplary bolup biler.

Mustafa Tazade

Mümkün boldugyndan giň sferalara wekilçilik edýän güýçli oppozisiýanyň sesi Eýranyň gelejeginde paýy bolan halkara aktýorlara «beýik lider» Ali Hamaney agdarylandan soňam bähbitleriniň goraljagyna kepillik bermek taýdanam çynlakaý ähmiýeti bar.

Muhammet Hatemi

Godsi «Diňe ABŞ-dyr Ýewropa bileleşigi bilen däl, Russiýadyr Hytaý bilenem gepleşikleri geçirmek üçin iň gysga wagtda mümkin bolan güýji toplamalydyr» diýýär.

Russiýany we Hytaýy diňe Günbatar bilen däl, özleri bilenem täzeden hyzmatdaşlyk etjekdiklerine ynandymaly. Bular ýaly kepillikler geçiş döwrüni aňsatlaşdyrar.

Häzire çenli režimden aýrylma babatda örän az yşarat beren Ýaragly Güýçler Eýrandaky iň bilniksiz taraplardan biri.

Habullah Seýýari

Admiral Habibullah Seýýari ýalylar soňky ýyllarda dogruçyl we garaşsyz hereket edenem bolsa, harby gullukçylaryň köpüsi ýallakçylyk edip gün gördi. Waşingtondaky Pars aýlagynyň arap döwletlerini öwreniş institutynyň (Arab Gulf States Institute) Eýran boýunça hünärmeni Ali Alfoneh yslam respublikasynyň yzyndan bolup biläýjek senariniň Rewolýusion gwardiýanyň baýamaga höwesli gullukçylary tarapyndan dolandyryljak harby diktaturadygyny aýdýar.

Ali Alfoneh

Alfoneh «Käbir dini adamlaryny, belki-de, Hamaneyi pida etse, başyapynjany aýyrsa, içgini we tans klublaryny kanunlaşdyrsa, RG diktaturasy iň bolmanda 10 ýyl häkimiýetde galyp biler» diýýär.

RG Yrak Kürdüstanyndan Eýrana alkogolly içgileri getirýän baş brakonýer bolup durýar. Olar diňe gazanja ynanýar, ýalwaja* däl!

Borzu DARAGAH I,
halkara korrespondent / @borzou

17.10.2022 ý.

**ýalwaç – kitap getiren pygamber*

<https://www.independent.co.uk/independentpremium> Publisistika